

Економічна сутність категорії «оборотні засоби підприємств»

Постановка проблеми. Матеріальною основою будь-якого виробництва, зокрема й сільськогосподарського, є ключові фактори: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності. Причому не останню роль відіграє саме капітал як сукупність засобів і предметів праці, на основі поєднання яких із працею людини та підприємницьким хистом одержують кінцевий продукт для подальшого споживання. Поряд із необоротними (основними) засобами однією із частин капіталу як фактора виробництва є оборотні засоби, які втілюють у собі вартість предметів праці, необхідних для здійснення виробничого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел стосовно проблематики теоретичного визначення й розкриття економічної сутності оборотних засобів показує, що ці питання в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених-економістів є дискусійними. Цим питанням присвячені наукові праці класиків політичної економії Франсуа Кене, Адама Сміта, Карла Маркса [7], Джона Стюарта Мілля [8] та багатьох інших.

Теоретичні й методологічні засади формування та використання оборотних засобів досліджували багато вітчизняних учених-економістів, зокрема В.Г. Андрійчук [1], І.А. Бланк [3], М.Я. Дем'яненко [5], С.А. Ленська, А.М. Поддєрьогін [10], С.Ф. Покропівний та ін.

Мета статті – розкрити генезис розуміння економічної сутності категорії «оборотні

засоби підприємств» й особливості її трактування в умовах ринкової економіки.

Виклад основних результатів дослідження. На сучасному етапі розвитку економічної науки трапляється кілька лінгвістичних форм визначення оборотних засобів, таких як «оборотний капітал», «оборотні фонди», «оборотні кошти», «оборотні активи». Дані економічні категорії потребують чіткого мовного та економічного тлумачення, оскільки спотворення їх трактування може суттєво змінити розуміння їхньої економічної суті.

Перша історична форма розуміння оборотних засобів виражена категорією «оборотний капітал». Капітал є одним із ключових факторів виробництва поряд із землею та працею людей. Історично склалося, що капітал ототожнювали із багатством нації. Походження терміна «капітал» пов'язане з ученням середньовічних учених-схоластів, які позначали словом *capitale* (*capitalis pars debiti*) основну суму боргу, на відміну від сплачуванням за ним процентів.

Різні економічні школи трактували категорію багатства по-різному. Меркантилісти стверджували, що багатство складається із золота та срібла; фізіократи – з природних ресурсів; класики – зі створених матеріальних благ і послуг. Окрему увагу представники наукових шкіл приділяли факторам, що впливають на формування багатства й чинники його примноження [13].

Першими аналіз капіталу в межах буржуазного світогляду провели фізіократи, визнаним лідером і фундатором економічного вчення яких є Франсуа Кене.

На відміну від поглядів меркантилістів Франсуа Кене вважав, що гроші самі по собі є безплідним багатством, котре нічого не

* Науковий керівник – М.Ф. Огійчук, кандидат економічних наук, професор.

продукує. За його термінологією сільськогосподарські знаряддя, худоба, будівлі та все, що використовується в землеробстві впродовж кількох виробничих циклів, представлене «первинними авансами». Витрати на насіння, корми, оплату праці за період одного виробничого циклу він відносив до «щорічних авансів». Але заслуга Ф. Кене полягає не стільки в розподілі капіталу на основний і оборотний, скільки за його виробничими ознаками. Крім цього, він зміг упевнено довести, що в русі знаходиться поряд з оборотним і основний капітал [15].

Тільки Адам Сміт дає перше більш-менш чітке визначення капіталу. Згідно з цим визначенням лише ті частини запасів стають капіталом, які призначені для подальшого виробництва й приносять дохід [12]. Уперше застосувавши терміни основний і оборотний капітал, А. Сміт здійснив поділ на ці складові незалежно від сфери його використання. Водночас він писав про те, що будь-який основний капітал виникає і поповнюється за рахунок оборотного й лише за допомогою останнього приносить прибуток [2].

Англійський дослідник Давид Рікардо також розрізняв основний і оборотний капітал. Він зазначав, що залежно від того, як швидко зношується капітал і як часто вимагає відтворення, він зараховується до основного чи оборотного. Відтак теоретичною заслугою вченого стало виокремлення як критерію поділу капіталу на основний та оборотний часу обігу (відтворення) засобів виробництва.

Джон Стюарт Мілль наголошував на тому, що «оборотний капітал від одного споживання перестає бути капіталом, або, у крайньому разі, одночасно втрачається для його власника і продукт, одержаний від даного споживання, є єдиним джерелом, за допомогою якого власник може відродити капітал чи одержати винагороду за його виробниче споживання..... і результат одного споживання повинен відтворити суму, яка дорівнює всьому оборотному капіталу і, крім цього, прибутку» [8].

Методологічною основою поділу капіталу на основний і оборотний є теорія кругообігу капіталу, обґрунтована Карлом Марк-

сом. Він називає оборотний капітал «засобами виробництва, які в будь-якому процесі праці, в який вони входять, споживаються повністю, і тому для кожного нового процесу праці їх необхідно замінювати новими екземплярами цього ж виду» [7].

У дореволюційному енциклопедичному словнику братів Гранат оборотним капіталом називають засоби виробництва, які змінюють свій характер в одному процесі. Поділ капіталу на постійний і оборотний необхідно відрізнити від запропонованого Марксом розподілу постійного та змінного капіталу [14].

Ринкова трансформація економіки інтерпретує всі без винятку економічні категорії. Це стосується й терміна «оборотні засоби», яке в сучасній літературі хоча дещо трансформувало свій вираз, однак суттєво не змінило свого сенсу в історичному дискурсі.

Так, професор В.Г. Андрійчук визначає дві економічні категорії: «оборотний капітал» і «оборотні фонди». На його думку, «оборотний капітал – представлений такими активами, що призначені для виробничого споживання чи реалізації протягом операційного циклу або протягом 12 місяців із дати балансу, а також грошовими коштами та їх еквівалентами». Поряд із цим він визначає оборотні фонди як «грошовий вираз предметів праці, що знаходяться на стадії виробничих запасів і незавершеного виробництва, які беруть участь лише в одному циклі виробництва й повністю переносять свою вартість на створюваний продукт» [1].

Положенням (Стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» передбачено, що «оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом 12 місяців із дати балансу» [6]. Отже, оборотні активи – це не що інше як бухгалтерське відображення оборотних засобів у фінансовій звітності підприємства (ф.1 «Баланс»), тому ці терміни умовно є тотожними. Більше того, термін «актив» в обліку має значення «діючого», «використовуваного у виробничому процесі» ресурсу, який здатний генерувати економічні вигоди у майбутньому.

І.А. Бланк також оперує поняттям «оборотні активи», наголошуючи на специфіці їх матеріально-речового та фінансового складу, високій динаміці трансформації їх видів, високій ролі в забезпеченні платоспроможності, рентабельності й інших цільових результатів фінансової діяльності підприємства [3].

А.М. Поддєрьогін ототожнює терміни «оборотні кошти» та «оборотний капітал» і вважає, що це – «кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та одержання прибутку» [10].

В.М. Гриньова й В.О. Коюда також ототожнюють поняття оборотних активів та оборотних коштів і зазначають, що «оборотні активи – нормовані й ненормовані оборотні кошти підприємств, що відображуються в активі бухгалтерського балансу» [4].

Не можемо погодитися з даним твердженням, оскільки оборотні активи та кошти – це категорії з різною економічною природою: оборотні кошти є відображенням суми авансованого капіталу в оборотні засоби (пасив балансу), а оборотні активи – втілення даних коштів у ресурс або оборотні активи чи засоби виробництва (актив балансу).

На думку Л.О. Роштейна, «оборотні кошти – це грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні об'єднання для створення запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних цінностей» [11].

Часто в літературі трапляється ототожнення категорій «оборотні кошти» й «оборотні фонди», що не відповідає економічній сутності даних понять, оскільки оборотні фонди є однією із частин авансованих у виробництво та обіг оборотних коштів, які мають матеріальний характер. Крім цього, як зазначає М.З. Пізенгольц, «механічне поєднання виробничих оборотних фондів і фондів обігу та конструювання на цій основі нової категорії оборотних засобів є грубою методологічною помилкою» [9].

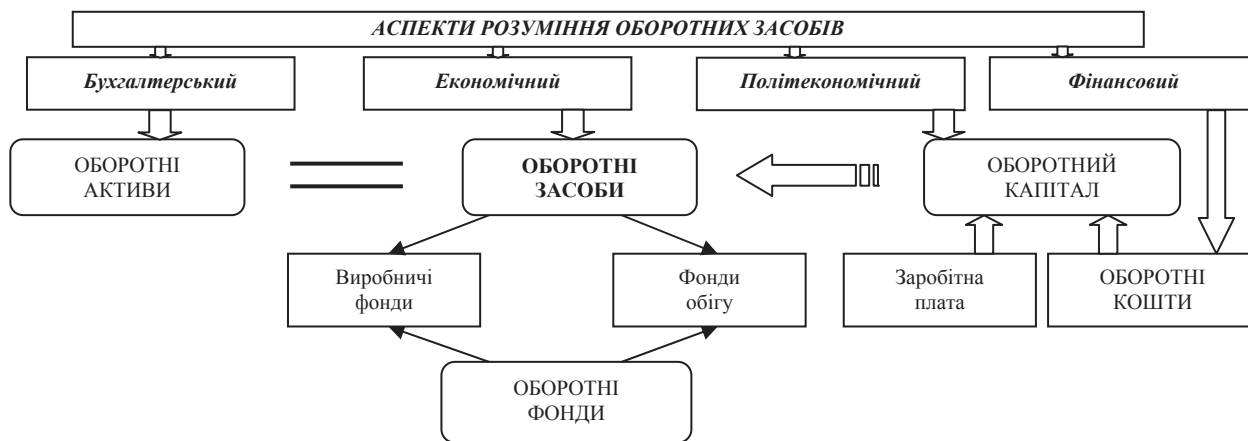
Підтримуємо думку М.Я. Дем'яненка, який віддає перевагу категорії «оборотні за-

соби», оскільки вони «є госпрозрахунковою категорією, що характеризує засоби з позиції їх закріплення за господарством, наявності їх речових елементів безвідносно їх участі в процесі виробництва. Кількісно оборотні засоби, як правило, дорівнюють сумі вартості оборотних фондів і фондів обігу, оскільки всі елементи оборотних засобів є речовими носіями оборотних фондів та фондів обігу» [5].

Підтвердженням цієї позиції є факт споживання й авансування оборотних засобів у виробничий процес, що підкреслює їхню повторюваність і періодичність у кругообіготі капіталу в підприємстві. Таким чином, співвідношення та розмежування різних за своєю суттю економічних категорій демонструє багатоаспектність економічної природи оборотних засобів (рис.).

Висновки. В результаті проведення порівняльного аналізу окремих думок учених стосовно трактування економічної сутності категорії «оборотні засоби підприємства» вважаємо, що за умов ринкової економіки під ними слід розуміти складовий елемент ресурсного потенціалу підприємства у формі модифікованого авансованого капіталу в засоби виробництва й обігу, які цілком переносять свою вартість на готовий продукт і забезпечують безперебійність функціонування господарських процесів виробництва та реалізації продукції.

Таким чином, категорія «оборотні активи» виражає розміщення авансованого капіталу в активі бухгалтерського балансу; «оборотний капітал» – джерела утворення даних активів; категорію «оборотні кошти» використовують у фінансовому менеджменті для визначення обсягу авансованих коштів в оборотні засоби; «оборотні фонди» застосовують для позначення сукупності оборотних виробничих засобів і засобів сфери обігу при відображенні кругообігу засобів виробництва. Застосування тієї чи іншої категорії залежить від конкретних практичних завдань, заради розв'язання яких досліджуються ті чи інші аспекти формування та використання оборотних засобів підприємств.

Аспекти розуміння економічної сутності оборотних засобів

Джерело: Власна розробка автора.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 312.
2. Базилевич В.Д. Історія економічних учень: підруч. у 2 ч. – Ч. 1/за ред. В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 582 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
4. Гриньова В.М. Тлумачний словник економічних термінів: навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда – Х.: ВД «НЖЕК», 2003. – С. 16.
5. Демьяненко Н.Я. Повышение отдачи оборотных средств колхозов / Н.Я. Демьяненко. – К.: Урожай, 1988. – С. 6.
6. Кузнецов В. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку / В. Кузнецов. – Х.: Фактор, 2009. – С. 14.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. II. Кн. 2 / Процесс обращения капитала/издан под ред. Ф. Энгельса. – М: Политиздат, 1984. – С. 178.
8. Милль Дж. Ст. Основания политической экономии / Дж. Ст. Милль; под. ред. О.И. Остроградского. – К.: Типог. И.И. Чоколова, 1896. – С. 90.
9. Пизенгольц М.З. Оборотные средства колхозов / М. З. Пизенгольц. – М.: Экономика, 1968. – С. 25.
10. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підруч. / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.:КНЕУ, 2004. – С. 189.
11. Роштейн Л.А. Оборотные средства в промышленности / Л. А. Роштейн. – М.: ФиС, 1986. – С. 61.
12. Скворцов А. Основания политической экономии / А. Скворцов. – СПб.: Тип. И. Гольдберга, 1898. – 432 с.
13. Шигун М.М. Фактор виробництва та засоби виробництва: економічна природа та взаємозв'язок категорій / М. М. Шигун, В. В. Бондарчук // Вісн. ЖДТУ: Економічні науки. – 2011. – №2 (56). – С. 172–178.
14. Энциклопедический словарь: в 58 т. /под ред. Ю. С. Гамбарова [и др.]. – 7-е изд., совершенно перераб. – М.: Бр. А. и И. Гранат и К° [до 1917 г.]. – Т. 23. – 452 с.
15. Ядгаров Я.С. История экономических учений: учеб. для вузов / Я. С. Ядгаров. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2012 р.

*

УДК 336.221.24:631.162

К.А. ОЛІЙНИК, аспірант*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Фінансово-кредитне забезпечення малих сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність у кредитуванні пов'язана з потребою поповнення оборотних коштів, придбання основних засобів, запровадження

нових виробництв і прогресивних технологій. У процесі господарської діяльності практично у кожного підприємства виникає необхідність одержання кредиту. Особливо це характерно для сільськогосподарського виробництва, для якого властиві сезонність, залежність від природних умов і стихійних сил природи, великий розрив між часом

* Науковий керівник – О.Г. Чирва, кандидат економічних наук, доцент.